
РЕЦЕНЗИИ

**ОТЗИВ ЗА КНИГАТА НА ДИАНА КОВАЧЕВА
„ИНДИВИДЪТ В МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВО.
ПРАВОСУБЕКТНОСТ НА ФИЗИЧЕСКИТЕ ЛИЦА В
КОНТЕКСТА НА МЕЖДУНАРОДНОТО ПРАВО ЗА
ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И
МЕЖДУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО“.
С.: СИЕЛА, 2018**

Ирена Илиева*

Има автори, представянето на които е истинско удоволствие и чието развитие представлява доказателство за висотата на българската международноправна наука. Такъв автор е доц. д-р Диана Ковачева. Новата ѝ книга бележи следващ етап в нейното развитие като учен международник и твърдя, че се нарежда сред най-добрата научна продукция в нашата област през последните години.

Монографията е в обем от 414 страници, включително използваната библиография на български, английски и френски език и изобилна съдебна практика.

Диана Ковачева изследва един проблем, с който сме се сблъскали всички международноправници, но никой в българската книжнина не си е поставил задачата да разработи самостоятелно и задълбочено. Това е въпросът дали индивидът е субект на международното публично право и изобщо за мястото му в тази правна система. Изследването сполучливо е концентрирано върху два ключови отрасли на съвременното международно право: международното право за закрила на правата на човека и международното хума-

---

* Професор, д-р по международно публично право, директор на Института за държавата и правото при БАН.

нитарно право. Дискурсът е поставен между модерното и класическото, между системата за защита на правата на човека (резултат от Втората световна война) и един от най-старите отрасли на международното право – международното хуманитарно право.

Монографията излезе от печат в навечерието на друга важна годишнина – 70 години от приемането на Всеобщата декларация за правата на човека от Общото събрание на ООН на 10 декември 1948 година.

Основната авторова теза, че индивидът е вторичен субект на международното право, е доказана в книгата. По този начин се развива и теорията за субектите, за еволютивното им развитие, за международната правосубектност и за непрекъснатото изменение на системата на международното право.

Доказателственият процес е развит върху доктрината и съдебната практика. Основният въпрос в началото на еволюцията на изследванията е за международната процесуална правосубектност на индивида (още през 1920 г. при създаването на Постоянния съд за международно правосъдие на Обществото на народите). Проследени са идеите на Алберт Лапрадел (началото на XX в.), Ханс Келзен (1926), Андре Манделщам (1931), Политис (1925), Жорж Сел (1948), по-нови автори като Кейт Парлет. Добросъвестно са представени релевантните изследвания на българските автори.

Споделям напълно основните изводи на Диана Ковачева:

- Въпросът за това кои са субектите на международното право е принципен и не може да бъде решаван еднолично или от тесен кръг държави;
- Физическите лица са активни субекти на международното право в редица негови сфери на действие;
- Държавите вторично предоставят права на физическите лица по силата на участието им (на държавите) в нормотворческия процес;
- Качеството на субект на международното право зависи от състоянието на международните отношения и от това дали отговаря на интересите на международната общност;
- Различното конкретно притежаване на права и задължения не отменя качеството на субект на международното право;

- Качеството „субект“ може да съществува без участие в международното нормотворчество и без процесуална правоспособност.

Друг голям въпрос, който се поставя в книгата, е: кой е източникът на международната правосубектност на физическите лица? Разгледани са двете основни тези: че държавите предоставят международните права и задължения на физическите лица; и че физическите лица придобиват права и задължения пряко от самото международно право. Диана Ковачева има собствен отговор на тази дилема: „макар и да могат да влияят върху обема на предоставените права, държавите не могат да променят факта, че физическите лица разполагат с международна правосубектност и са субекти на международното право“ (с. 117). Тя отива още по-далеч: според нея нормата, която представлява правна основа за международната правосубектност на индивида, е предвидена извън международното договорно право и е част от международното обичайно право. По своя характер тя е норма *jus cogens* (с. 118).

Авторката обосновава комплексния характер на международната правосубектност на индивида. Това е оригинален принос на Диана Ковачева – според нея международната правосубектност на физическите лица не е само договорна или само международно обичайно право (с. 129).

Втората глава сполучливо доказва вече заявените теоретични тези на Д. Ковачева. Анализът показва взаимната връзка и преплитане между международното хуманитарно право и правата на човека, но също ясното диференциране на двата отрасъла. За съжаление, подцененото преподаване на международното право в българските юридически факултети води до хронично незнание, неразбиране и смесване на двата отрасъла. В този смисъл считам, че книгата на Д. Ковачева е ценна и дидактически и би допринесла за всеки курс по международно право във висшите ни училища. Изложението в тази част е особено вълнуващо. Авторката изследва въпроса за съотношението между международното хуманитарно право и международното право за правата на човека, подкрепено е с примери като използването на бойни дроне и неговата законосъобразност от гледна точка на международното право. Диана Ковачева е направи-

ла разбираем преглед на основните източници на международното право за правата на човека и е стигнала до обосновани изводи, че освен международните договори, и международното обичайно право оказва влияние върху статуса на физическите лица (с. 152).

Интересен е параграф 1.2., озаглавен „Правата на човека и „други“ права по международното право“, например правото на спорт, правото на семейно планиране, правото на глобализация, правото на чиста от корупция среда, правото на здравословна околна среда и др.

Частта, посветена на МХП, е пряко продължение на целенасочените и последователни изследвания на Диана Ковачева в тази материя. И тук са направени обосновани изводи, че съвременното международно хуманитарно право, и по-специално Женевските конвенции и Допълнителните протоколи, трасират пътя на индивида в международното право (с. 175).

Не е подмината и проблематиката на задълженията на индивида в международното право. Авторката ясно заявява, че международните задължения на индивида са елемент от неговата международна правосубектност и са силен аргумент, че той е субект на международното право (с. 180). Частта, посветена на отговорността на индивида, е приносна. Тя допринася за развитието на международното наказателно право. Виктимизацията не е била достатъчно изследвана, затова правото на жертвата да иска налагане на наказание за престъпление по международното право също е важна част от книгата (с. 240 и сл.). Реализирането на международната наказателна отговорност на физически лица от националните съдилища представлява съществена част от монографията.

Глава трета е посветена на международноправните способности за защита при нарушения на права на физически лица. Разгледана е дипломатическата защита на физическите лица. Европейската, междумериканската и отчасти азиатската система за защита на правата на човека са представени разбираемо.

Заклучение: книгата е чудесно съчетание на теория и практика, написана на хубав юридически език, вдъхновено. Тя представлява интерес не само за юристи, но и за всички, които се занимават практически или се интересуват от материята на правата на човека.

Ще бъде полезна и на специалисти от системата на отбраната и сигурността в аспектите, засягащи международното хуманитарно право.

Желая много хора да вземат в ръце и прочетат книгата на Диана Ковачева.